

Й.М. Петрович, О.М. Семенів
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій

ВИРОБНИЧЕ КООПЕРУВАННЯ ЯК ФАКТОР ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

© Петрович Й.М., Семенів О.М., 2008

Розглядаються питання, пов'язані із розвитком та удосконаленням виробничої кооперації на підприємствах України як фактора інтенсифікації інноваційного процесу та поглиблення інтеграційних зв'язків на усіх рівнях господарювання, розвитку інфраструктурних та виробничо-збутових мереж.

Ключові слова: кооперування, регіоналізація, інноваційна діяльність, потенціал, інтенсифікація, процес, інтеграція, ефективність.

In the article production co-operation is considered on the enterprises of Ukraine as a factor of intensification of innovative process and integration communications, development of infrastructure and production-sale networks.

Keywords: co-operation, regionalization, innovative activity, potential, intensification, process, integration, effectiveness.

Постановка проблеми

Відсутність досвіду ефективної інтеграції науки і виробництва у ринкових умовах, недоліки державного регулювання інноваційної діяльності та відносин у сфері інтелектуальної власності, недостатньо чітке визначення стратегічних пріоритетів України та їхнього законодавчого забезпечення, недооцінка ролі наслідків дезінтеграції економіки для інноваційного та виробничого потенціалів є основною причиною гальмування формування ефективної моделі інноваційного зростання на підприємствах України на основі використання можливостей розвитку виробничої місцевої та міжрегіональної кооперації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Більшість публікацій з питань інтенсифікації економічного зростання в Україні на основі інноваційного процесу стосуються макроекономічного рівня проблем [1, 2, 3, 6]. Недостатня увага приділяється дослідниками трансформації організаційних форм концентрації виробництва, її впливу на ефективність функціонування підприємств через зростання масштабу і виникнення умов для застосування продуктивніших технологій та удосконалення управління. Поглибленого дослідження вимагають питання впливу дезінтеграції економіки України із загальносоюзного господарського комплексу на результати ринкової трансформації виробничого та інноваційного потенціалів підприємств, а також на науково-технологічне і виробниче кооперування як між країнами, так і внутрішньогалузеве, місцеве та міжрегіональне [7, 8].

Постановка цілей

Проаналізувати вплив концентрації виробництва на якісні зміни його матеріально-технологічної бази та форм кооперування в умовах глобалізації, сформулювати концептуальні підходи до інтенсифікації інноваційного процесу на підприємствах України та показати роль і місце

в ньому виробничого кооперування, а також інтегрованих територіальних інноваційних виробничо-технологічних систем.

Виклад основного матеріалу

У розвинених країнах світу форми концентрації виробництва індустріальної епохи адаптувались еволюційним шляхом до умов глобалізованої інформаційної економіки. Це сприяло підвищенню ефективності функціонування підприємств на основі інтенсифікації інноваційної діяльності, об'єднанню їх у кластери, асоціації та інші прогресивні структури, формуванню територіальних виробничо-технологічних систем, інтеграції науки, виробництва та фінансово-кредитних інституцій.

Функціонування економіки України характеризується певною невизначеністю ставлення бізнесу до ключових пріоритетів розвитку та цільової спрямованості державної економічної політики в умовах активного декларування євроінтеграційних устремлень. Досі не зроблено ґрунтовного аналізу наслідків дезінтеграції економіки України, що супроводжувалось значним руйнуванням виробничого і науково-технічного потенціалів, некерованістю структурної перебудови та розвитку внутрішньої інтеграції виробництва. Дослідники вказують на недооцінку впливу дезінтеграції виробничо-технологічного комплексу радянського економічного потенціалу на тенденції розвитку не тільки промисловості колишніх суб'єктів союзного договору, а й на інші складові суспільного розвитку, зокрема на організаційне забезпечення циклу “наука–техніка–виробництво”, формування національних інститутів управління в умовах глобалізації світової економіки [6, 7].

Невизначеність відносин власності та недотримання пріоритетів розвитку національної економіки на середньострокову і тривалішу перспективу не змушують промислові підприємства адекватно реагувати як на сьогоднішні виклики, так і на майбутні ризики і проблеми. До речі, вже сьогодні можна спостерігати, як реалізуються в авіаційній промисловості ризики, пов'язані з некерованістю дезінтеграцією, з впливом на нього особистісних політичних та емоційних симпатій окремих керівників та владних інституцій. Значні загрози спеціалісти пов'язують з тим самим процесом на оборонних підприємствах, в електромашинобудуванні, в енергетичній та нафтопереробній галузях, які є найвразливішими для національної економіки. Таку саму невизначеність можна спостерігати у програмах розвитку й інших галузей і, особливо, регіонів.

Результатом цього стало агресивне входження на український ринок іноземних виробників, значне поширення так званих “сірих схем” входження транснаціональних корпорацій на наш ринок. Вершиною розвитку таких “сірих схем” можна вважати розквіт рейдерства в Україні, масштаби якого загрожують національній економіці, оскільки цей процес знищує дієвість принципів державного управління [6, 11].

Найактуальнішими напрямками удосконалення управління економічним розвитком країни, на наш погляд, можна вважати обґрунтування змін і, особливо, дотримання встановлених ключових пріоритетів економічного розвитку на перспективу, формування ефективної зовнішньоекономічної політики, активізацію інноваційної складової розвитку як визначальних галузей промисловості, так і кожного із регіонів.

У нарощуванні експортного потенціалу як найважливішого фактора інтеграції України у світову глобалізовану економіку важливу роль повинні відіграти розвиток внутрішньої та міжрегіональної кооперації на основі інтенсифікації інноваційної складової регіоналізації економіки. Однак розвиток виробничої регіональної і транскордонної кооперації в Україні не набув належного поширення, як, наприклад, в прикордонних районах Польщі, Чехії, Угорщини, які активно просувають свої виробництва на суміжні з ними території. Виняток становить лише культурний регіоналізм, особливо Західної України, за якою закріпилась роль продуцентів і зберігачів культурних і мистецьких традицій, зокрема ремесел: ковальства, різьбярства, гончарства, ткацтва, а також литва та художньої обробки гутного скла, які традиційно розвивались тут протягом віків. Як засвідчує досвід передових країн Європи: Німеччини, Франції, Великобританії та інших, важливу роль у розвитку виробничого кооперування відіграє виважена

зовнішньоекономічна політика, яка сприяє прискоренню інтеграції кожної із країн у систему міжнародного поділу праці [3, 6].

Регіональна політика вважається одним із найперспективніших підходів до гармонізації відносин “центр–регіони”. Треба відзначити, що основою методологічної концепції 1990-х років щодо європейського регіонального планування було створення Європейського Союзу як “Європи регіонів”. Вважається, що цей підхід упродовж останніх 20 років приносив очікуваний ефект, який проявився, насамперед, у зменшенні контрастності в економіці регіонів, подоланні територіальних диспропорцій, плануванні міграційних потоків тощо. Подолання контрастності у соціально-економічному розвитку регіонів в Україні, співпраця та кооперація регіонів є надзвичайно важливою проблемою, про що свідчить стрімке зростання міграції і втрата людського потенціалу, збільшення негативного сальдо зовнішньоекономічних відносин, зниження конкурентоспроможності [3, 7, 11].

У літературі відзначається, що зразком для України може стати концепція економічної політики Німеччини. Адже Німеччина зуміла інтегрувати промисловість своєї східної частини із застарілими технологіями і не тільки залишилась одним із трьох лідерів структурної перебудови на основі інформаційних технологій у Європі, але й наростила свій експортний потенціал. Заслуговує на увагу і досвід нового члена ЄС Польщі з вирішення проблем розвитку внутрішньої кооперації та регіоналізації економіки.

Основою ефективного соціально-економічного розвитку на основі внутрішньої кооперації та регіоналізації національної економіки в умовах глобалізації, як показує досвід, є інноваційний процес. Дослідники виділяють американську, французьку, японську, англійську та інші моделі інтенсифікації внутрішнього інтеграційного процесу в умовах постіндустріальної економіки. На інноваційний процес покладають надії і в країнах з посткомандною економікою. За оцінками міжнародних експертів Україна мала найкращі шанси оновити свій виробничий потенціал та інтегруватись у світовий економічний простір. Проте внаслідок відомих прорахунків, зокрема у дезінтеграції промисловості, Україна сьогодні значно відстає не тільки від розвинутих країн світу, але й від деяких країн СНД. Повільно відбуваються в Україні і зміни інституційного середовища розвитку інноваційного процесу. Так, сьогодні в Україні продуктивність праці становить лише 30 % від середнього рівня країн ЄС, за рівнем людського розвитку вона займає 76-те місце у світі і відстала від Росії – 67-ме місце, Білорусі – 64-те місце, Казахстану – 74-те. Що ж стосується інституційних перетворень в Україні, то наслідки їх оцінюються міжнародними експертами так:

- етична поведінка менеджменту підприємств на міжнародних ринках світу 138 місце;
- захист прав власності 128 місце;
- прозорість ухвалення урядових рішень 119 місце;
- незалежність судів 111 місце;
- труднощі спілкування з держуправлінням 104 місце.

Водночас у понад 38 % господарських структур середньорічний загальний дохід кожного працівника значно нижчий від рівня прожиткового мінімуму. Це одна із причин втрати Україною людського капіталу, а також доказ збереження тіньової економіки [6, 11].

Важливо відзначити ті із причин, через які інтеграція України у світовий простір є проблемною:

- технологічна відсталість;
- відсутність належної кооперації науки з виробництвом, освіти з наукою і виробництвом;
- невідповідна система розроблення, затвердження, фінансування і координації державних цільових програм, зокрема розвитку галузей економіки, регіонів і сфер суспільного життя (як вказувалося вище, деяка невизначеність державних пріоритетів, неузгодженість з ними цільових програм, їхнє вибіркове фінансування);
- невідповідність до потреб інтенсифікації інноваційного процесу державного регулювання підприємництва, природокористування, відносин власності, рентної і регіональної політики.

Дослідження проблем інтеграції України у світовий економічний простір показало, що зусилля країни не можуть привести до підвищення ефективності цього процесу для суспільства за існуючого стану практики управління країною, яка істотно розходиться з науково обґрунтованою. Так, в Україні затверджено 200 державних цільових програм, які не узгоджені з ключовими пріоритетами держави і джерелами фінансування. Кількість же державних програм, за оцінками спеціалістів, не повинна перевищувати 15–20. Як відзначають дослідники, стан контролю виконання державних цільових програм не відповідає потребам суспільства і конкретним завданням інтеграції у світову економіку.

Можна стверджувати, що при спробі оцінити кожний із напрямків державного управління буде отриманий, як правило, негативний результат і не як політична оцінка, а як професійна. Це стосується і проблем внутрішньої інтеграції і регіоналізації економіки.

Досвід Європейського Союзу свідчить, що ключову роль в інтеграційному процесі відіграла регіоналізація економіки європейських країн, розвитку якої сприяли продумана зовнішньоекономічна і регіональна політика кожної з них. Хоча в Україні в 2001 році ухвалений закон про розвиток регіонів, проте його виконання не контролюється і не фінансується, точніше, контролюється однією інстанцією, а фінансується іншою. Тому у прикордонних регіонах України фактично не відзначено ніяких зрушень з міжнародного виробничого кооперування. А в цих регіонах проживає понад 28 % населення України, частина якого задіяна у прикордонній торгівлі. Відомо, що прикордонна торгівля не приводить до обміну технологіями. Це регулюється державним управлінням, усі досягнення якого у цій сфері по всіх 19 прикордонних регіонах сьогодні є одиничними (Закарпаття, Львівщина, Волинь, Харківщина). До того ж багато із прикордонних регіонів, як і Україна загалом, мають негативне сальдо зовнішньоторгового балансу [6, 7, 11].

Міжнародна регіональна інтеграція визначається як єдність економічних і політико-правових елементів, у якій завдяки принципу синергізму інтегроване ціле набуває нової якості. Це процес, до якого повинні долучатися і прогресивні форми інтеграції як ефективні і бажані форми розвитку національних продуктивних сил у безпосередньому зв'язку з світовою економікою. Чи до таких процесу і форми можна зарахувати окремі випадки інтеграції, як, наприклад, Стрийський завод “Леоні”, Луцький автомобільний чи Закарпатський “Фольксваген”, функціонування яких не передбачає розвитку місцевого виробничого кооперування?

Отже, інтеграційний процес є явищем багатоплановим, всі аспекти якого повинні враховуватись під час розроблення планів регіоналізації економіки. Концептуальні підходи до розвитку внутрішньої кооперації та регіоналізації національної економіки повинні передбачати інтенсифікацію інноваційного процесу на підприємствах України як основного фактора отримання конкурентних переваг. Одним із підходів до розвитку внутрішньої кооперації є створення визначальних компетенцій, навколо яких і концентрується нарощування потенціалу, формуються умови для сприйняття інновацій. Взаємозв'язок концентрації виробництва і визначальних компетенцій зображено на рисунку.

Керуючись традиціями екзогенного розвитку науково-технічного прогресу, промислові підприємства України й досі не навчились достатньо ефективно оновлювати свій виробничий потенціал в умовах жорсткої конкуренції глобалізованого середовища. Причинами цього є недостатньо підготований персонал для роботи у таких умовах, невідпрацьована система забезпечення коштами необхідних змін, нерозвинутий методичний інструментарій обґрунтування моделей інноваційних стратегій та ефективного ендогенного управління інноваційним процесом у конкретних конкурентних ситуаціях. Невміле державне регулювання інноваційного процесу, слабкість корпоративного управління на великих підприємствах, невизначеність ролі регіональної влади та місцевого самоврядування у формуванні інноваційних моделей розвитку, упровадженні прогресивних форм інтеграції науки і виробництва, також не сприяли ефективному оновленню промислових підприємств, створенню відповідної до вимог глобалізованого середовища інфраструктури [5, 11]. Це зумовило втрату ринкових переваг більшістю підприємств високотехнологічних галузей, погіршення їхніх економічних та інноваційних можливостей. Як

показує дослідження, в Україні і сьогодні економічна політика не виробила механізмів інноваційної мотивації, й досі не сформовано моделі інтенсифікації інноваційного розвитку підприємств в умовах вступу до СОТ, не визначено пріоритетних напрямків удосконалення управління інноваційним процесом. Не створені й механізми накопичення та цільового використання централізованих і власних коштів на активізацію інноваційного процесу, мотивацію пошуку нових ідей, поширення нових знань серед керівного персоналу підприємств.

Оцінка можливостей розвитку внутрішньої кооперації на основі матриці рівень–концентрація–компетенції

Позитивне вирішення проблем соціально-економічного розвитку та підвищення гарантій екологічної безпеки у світі пов'язується з активізацією людського фактора у прискоренні інноваційного процесу, з досягненнями науково-технічного прогресу. Однак в Україні навіть найоптимістичніші дослідники не спостерігають прискорення інноваційного процесу, а система управлінської і державної підтримки інновацій та інноваторів відлякує не тільки зарубіжних інвесторів, а й вітчизняних.

Динаміка соціально-економічного розвитку свідчить про сповільнення інноваційних процесів в Україні. Так, наприклад, згідно із статистичними даними з 1991 року до 2006 року кількість інноваційних підприємств в Україні зменшилась майже втричі, а кількість видів нової продукції за цей самий період зменшилась у 5,7 разів. Щодо технічного рівня нових зразків, створюваних в Україні, то лише окремі з них за своїми якісними та технічними параметрами перевищують світовий рівень. Чисельність осіб, що займаються винахідництвом, в Україні проти 1995 року скоротилась на третину. В Україні впровадження запатентованих проектів і розробок лежить у межах 8–11 %, тоді як у США – понад 60 %, у Японії – близько 95 %. Кількість створюваних нових

технологічних процесів також скоротилась у 6 разів, зокрема мало- і безвідхідних та ресурсощадних – у 4,3 раза. Як правило, підприємства найчастіше видають за інновації закуплені відомі, випробувані часом імпорتنі технології та обладнання [5, 7].

Навіть найпотужніша держава не може забезпечити інноваційного зростання у всіх галузях виробництва. Прискорення інноваційного процесу, подолання наявного в Україні майже десятикратного відставання у рівні виробництва на душу населення проти розвинутих країн Євросоюзу можливе лише за умови активізації участі в інноваційному процесі усього персоналу підприємства. Крім того, модель прискорення інноваційного процесу повинна ґрунтуватись на правильному виборі стратегії оновлення. Для України, на наш погляд, найкраще підходить запозичувально-покращувальна стратегія з елементами авангардної, що визначається нерозвинутістю дослідно-конструкторської стадії інноваційного процесу, відповідає можливостям більшості підприємств та стану наукового забезпечення їхнього розвитку. Доповнювальним елементом такої стратегії є розвиток внутрішнього кооперування, яке відіграє істотну роль в інтенсифікації інноваційного процесу, створенні передумов для формування регіональних інтегрованих виробничо-технологічних комплексів.

Основною опорою інноваційного зростання повинні стати інтелект кожного підприємства, вміле залучення чужих знань та якісне, ефективне використання своїх можливостей (технологій, ліцензій, прав на користування), а також радикальна зміна координації закупівлі нових технологій Мінпромполітики з урахуванням явищ транснаціоналізації та регіоналізації світової економіки.

У розвинутих державах підприємства прийшли до інноваційної моделі розвитку на основі кооперування еволюційним шляхом, що зумовило гармонійне виховання менеджерів, здатних професійно займатись інноваціями, венчурними та лізинговими операціями, бізнес-інкубаторами, технопарками, різними формами коопераційних зв'язків, закріплення і передавання прав використання інтелектуальної власності. Комплекс цих прогресивних рішень, що зумовлюють високі темпи інноваційного процесу, детально аналізуються у численних викладах історії так званої “Силіконової долини” та інших центрів створення інновацій, а також розвитку територіальних асоціацій на основі кластерного підходу та виробничого кооперування, започаткованих у США, які швидко запозичили Японія, Німеччина, Англія, Франція та інші [3, 7].

Однак сподіватися на швидке виникнення в Україні подібних “оаз” інновацій не варто. Адже всім добре відома доля технологічних парків, створених згідно із Законом України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків” (1999 р), як і ті проблеми становлення наукового парку “Київська політехніка”, який створювався згідно з окремим законом № 523-V від 22.12.2006 р. Здавалось би, цьому науковому парку сприяють і керівництво держави, і потужний “пробивний” потенціал наукової громадськості, а він все ще далекий від задуму його творців, хоч перші результати є доволі оптимістичними. Або, наприклад, створений близько п'яти років тому Львівський міський технопарк, який практично перетворився на банального збирача доволі високої плати за оренду приміщень, що, до речі, могла зробити й міська влада із значно більшими надходженнями до бюджету. Причинами недостатньої діяльності технопарків є недосконалість правового забезпечення, незахищеність інноваційних проєктів від нечітких регламентів Податкової адміністрації і Митної служби України, наслідком яких часто стає банкрутство тієї незначної кількості підприємств, які провадять інноваційну діяльність, відлякування тих небагатьох інвесторів, що хотіли б вкласти кошти в інновації в Україні.

Оновлення технології є загалом основною умовою отримання конкурентної переваги. Проте, крім труднощів із залученням нової технології, не менш важливе значення має майстерне володіння нею. Тільки таке володіння забезпечує конкурентну перевагу. Наші дослідження показали, що на підприємствах України нові технології, як правило, забезпечують проєктну відповідність продукції упродовж одного-двох років, після чого численні відхилення від її регламентних вимог приводять до втрати конкурентної переваги, дискредитації бренду, марки чи фірми. Запобігти цьому допомагають ґрунтовне періодичне професійно-технічне навчання усіх категорій працівників, ефективний контроль стабільності технологічних процесів. Цей аспект діяльності є особливо актуальним для України у зв'язку із забюрократизованістю і дискредитацією ще в минулі часи

систем управління якістю, втратою кваліфікації персоналом через неповну завантаженість та відвертий простій підприємств, а також з несформованістю інноваційної інфраструктури промисловості.

Важливою умовою ефективного впровадження інновацій є концентрація виробництва. Проте відомі у теорії і випробувані практикою в індустріальній економіці форми концентрації – агрегатна, технологічна, заводська, організаційно-господарська, точніше їхнє змістовне наповнення, методи розрахунків, взаємодія елементів виробництва тощо, частково також почали наповнюватись новим змістом, новими організаційними та асоціативними зв'язками. Змінились і методи та показники вимірювання рівня концентрації, його відповідності формам взаємодії учасників інноваційного процесу. У вітчизняній економічній теорії термінологічна трансформація цього економічного явища до умов перехідної економіки, її постіндустріальних форм організації не отримала системного розвитку. До певної міри невизначеною залишилась і термінологія спеціалізації та кооперування в промисловості як об'єктивного розвитку суспільного поділу праці. Закономірності розділення нових галузей, що існують і виникають у постіндустріальній економіці, розглядаються більшістю дослідників без логічного взаємозв'язку з колишніми їхніми організаційними формами і, найголовніше, спільністю технологічної бази з технологічними процесами, сировиною, комплектуючими виробами. Крім того, в іншій площині розглядаються галузеві і територіальні зв'язки, які змінились під впливом глобалізації. В умовах глобалізації змінились і підходи до забезпечення ресурсами тих факторів, що визначають напрямки, форми і технології оновлення основних елементів виробництва.

У зв'язку з обмеженими ресурсами на оновлення технології і продукції, важливо визначити потрібний рівень оновлення, можливості його досягнення і забезпечення ресурсами, насамперед, шляхом концентрації власних можливостей і коштів, дотримання намічених термінів реалізації поставлених цілей. Найпоширенішим підходом щодо оновлення продукції у світовій практиці вважається модифікаційний. У Японії так створюється понад 60 % нових товарів і лише 20 % є піонерними. У США питома вага піонерних рішень майже вдвічі вища, але і ризики, час впровадження та витрати також високі. Запозичуючи інноваційні ідеї на Заході, японці модифікують їх, внаслідок чого їхні нові вироби найчастіше якісніші від базових. І проблема не стільки у співвідношеннях модифікованих і піонерних інновацій, як у тому, наскільки якісно і швидко ці процеси задовольняють потреби споживачів і забезпечують успіх підприємства на ринку. Істотне значення для отримання конкурентної переваги відіграє тривалість реалізації інноваційних проєктів, котра у разі модифікації є значно коротшою.

Отже, у комплексі проблем, пов'язаних з євроінтеграційними устремліннями України, налагодження внутрішнього кооперування можна вважати одним із найважливіших напрямків роботи як господарських керівників, так і владних чинників. Адже саме високорозвинута виробнича кооперація створює умови для формування центрів інноваційного зростання, які одночасно стають і потенційними сприймачами нововведень, високотехнологічних інновацій, накопичення інформації про різні міжгалузеві стандарти, а також нормативні вимоги європейських країн, особливості побудови довірливих відносин, раціональні методи оформлення і організації проходження замовлень тощо. Крім цього, у таких центрах інноваційного зростання, як засвідчує досвід європейських країн, зокрема Польщі, формуються основні положення євромаркетингу. Для підприємств України це вкрай важливо, оскільки вітчизняний досвід маркетингових досліджень є незначним [4, 7].

В основі розвитку регіональної виробничої кооперації в умовах глобалізації економіки лежать закономірності концентрації і спеціалізації виробництва. Проте форми концентрації виробництва у постіндустріальній економіці істотно змінились. Ефективність підвищення рівня концентрації залишається все тим самим важливим фактором економічного зростання. Проте у постіндустріальному суспільстві концентрація виробничого процесу, крім ефекту масштабу, створює умови для розвитку інноваційної діяльності, сприйняття найновіших інноваційних досягнень, виникнення елементів інформаційної економіки. В Україні концентрація виробництва, зміна його механізмів під впливом транснаціональних корпорацій, особливості його державного регулювання досліджені недостатньо.

Подальший розвиток концентрації виробництва, форм прояву її взаємозв'язку з різними видами і формами спеціалізації, розвитком визначальних компетенцій і сприйняттям нових знань, формуванням на цій основі центрів інноваційного зростання досліджені недостатньо. Більше досліджень стосується макрорівня концентрації і спеціалізації виробництва, впливу національного та міжнародного капіталу на організаційні форми і формування інноваційних центрів. Не останню роль у цьому відіграє і вітчизняна статистика, яка не передбачає фіксації стану та обсягів кооперованих поставок не тільки між підприємствами, але й між регіонами. Обсяги кооперованих поставок, їхня вартісна оцінка не враховуються у статистиці міжрегіональних та зовнішньоторгових зв'язків, що ускладнює дослідження процесів і механізмів інноваційного зростання економіки регіону саме під впливом внутрішньої виробничої кооперації.

Дослідники відзначають, що корені занепаду регіональної і міжрегіональної кооперації в Україні ще в умовах командної економіки, коли кооперацією між підприємствами керували центральні планові та галузеві органи і кооперативні поставки вважались зайвим клопотом. Наші дослідження показали, що кооперація між підприємствами в регіонах існує переважно у сфері послуг, насамперед, інструментального обслуговування, виготовлення штампів, прес-форм, ремонту обладнання, постачання матеріальних та інших ресурсів тощо. Що ж стосується деталей основного виробництва у високотехнологічних галузях, то їхні поставки відбуваються за давніми або випадково встановленими зв'язками, тому що системною інформацією про можливість кооперування в регіоні, не кажучи вже про міжрегіональне, ніхто не володіє, не збирає, не накопичує, не систематизує і не поширює за винятком тих випадків, коли підприємства самі зацікавлені у налагодженні таких зв'язків. Всі інші кооперативні зв'язки відбуваються за непрозорими схемами.

Наше дослідження показало, що на Львівщині існує багато підприємств, які займаються лише складальним виробництвом. Все інше забезпечується кооперативними поставками з оплатою готівкою і у безготівковій формі. Який вплив цих поставок на рівень концентрації виробництва і формування умов для інтенсифікації інноваційної діяльності, невідомо, оскільки інформацію щодо цих поставок отримати дуже важко. Така сама ситуація і в інших промислових центрах, де існує регулярна кооперація, переважно між "старими" підприємствами.

Останнім часом почала розвиватися так звана сфера аутсорсингових послуг. На цю тему існує доволі багато публікацій, захищаються дисертаційні роботи, проте про ефективність цієї сфери стосовно відродження виробничого потенціалу відомо небагато. Так, наприклад, всі потуги створити на Львівщині технопарк з надання інноваційних та високотехнологічних послуг з бізнес-інкубатором не мали успіху. В Україні досі у більшості регіонів не сформована інноваційна інфраструктура.

Можливості кооперування створюють додаткові умови для підвищення компетенцій та оновлення потенціалу постачальників через необхідність реалізації змін, яких часто потребують замовники. Це сприяє модернізації технології виготовлення продукції для кооперування, підвищуючи і технічний рівень замовника і виготовлювача, оскільки і він користується тими самими деталями з підвищеними вимогами до якості у власному виробництві.

У літературі підкреслюється, що визначальну роль у розвитку регіональних кооперативних зв'язків відіграють місцеві університети, котрі у розвинених країнах світу, як правило, є центрами інноваційної діяльності, створюють через свої технопарки і бізнес-інкубатори малі інноваційні підприємства, а також різні венчурно-інноваційні структури, науково-виробничі консорціуми тощо. Досвід розвинутих країн показує, що консорціуми є важливим фактором розвитку інноваційної діяльності у регіоні, що сприяє встановленню різноманітних форм інтеграції, залученню венчурних структур для формування багаторічних кооперативних зв'язків. Найчастіше на основі венчурного фінансування у розвинутих країнах формуються консорціуми для таких цілей: продовження тих досліджень, які вже частково виконані в університетах та інститутах (створено концепцію інновації, дослідний зразок, апробовано принцип тощо). Як правило, такі консорціуми власної дослідної бази не мають. Вони здійснюють узагальнення та супроводження чужих розробок та результатів (університетів, окремих розробників), ініціюють вироблення галузевих стандартів, контролюють

дотримання вимог покупцями ліцензій чи проєктів, а також допомагають у освоєнні і поширенні нових розробок, створенні мережевих структур тощо.

Такі формування сприяють розвитку інтеграції підприємств, підвищенню ефективності їхнього функціонування на основі розмежування управління наукою та управління створенням інновацій, управління роботами та управління фінансами тощо [3, 7, 12].

Варто наголосити, що у вищих організаційних формуваннях і процесах у розвинених країнах світу основна роль відводиться університетам. Проте в Україні університети, як наголошує Л. Федулова, “зациклились лише на освіті, яка потрохи перетворюється на школярство” [7]. Напевне тому в Україні відсутні розвинуті технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційні та консультативно-інформаційні центри при університетах тощо. І хоч вітчизняні науковці давно наголошують на очевидних потребах і можливості створення та перспективі розвитку технопарків, поки що створено лише один. Для порівняння – у США функціонує майже 300 технопарків і технополісів, у Німеччині – 50 технопарків, у Великобританії – 25, у Голландії 45 технопарків тощо. У США до того ж 350 бізнес-інкубаторів. Тому і не дивно, що вся територіальна економіка зосереджується в організаційних інтегрованих структурах кластерного типу з надзвичайно розвинутими коопераційними зв'язками науки і промисловості, університетів, технопарків, малих, середніх і великих підприємств, формувань венчурного типу тощо. Цей досвід США поширився у Європі, у таких країнах, як Німеччина, Словаччина, Польща, Словенія, Чехія.

В Україні напередодні вступу до СОТ та постійних декларувань євроінтеграційних намірів не можна не звернути увагу на некерovanість інтеграції науки, високотехнологічних галузей та агропромислового комплексу з метою відвернення небезпек втрати конкурентоспроможності, депопуляції населення, пов'язаних з втратою робочих місць, з неконтрольованим поширенням модифікованих продуктів, виснаженням ґрунтів, забрудненням середовища. Прикладом виваженої людиноорієнтованої політики у цьому плані можуть бути навіть Росія і, особливо, Беларусь, де створено достатньо контрольних потужностей для недопущення неякісних продуктів на територію країн, здійснюється цілеспрямована кооперація університетів, високотехнологічного машинобудування і агропромислового комплексу. Дослідники відзначають значно більшу освоєність на теренах Беларусі гармонізованих євростандартів і регламентів, ніж в Україні. Про міжрегіональну і прикордонну виробничу кооперацію в Україні не йдеться. Це не свідчить про ефективну інтеграцію України у євроекономічний простір, цілеспрямований рух у цьому напрямку виробничої еліти та владних чинників.

Як відзначалось вище, в Україні досі не проаналізовано наслідків дезінтеграції економіки країни і, особливо, її регіонів при переході від командного до ринкового управління. Не можна не погодитись з тими твердженнями, що недооцінка наслідків дезінтеграції економіки України матиме довготривалий негативний вплив на її майбутній розвиток. Тому надії на інформаційну економіку для України, яка не спирається на потужні виробничо-збутові мережі регіонального науково-технологічного і виробничого потенціалів, розвинуту внутрішню і міжрегіональну виробничу кооперацію поки що не можуть реалізуватися.

Висновки

1. Розвиток економіки країн-лідерів постіндустріального світу характеризується високим рівнем внутрішнього кооперування, розмаїттям форм регіональної, міжрегіональної і транснаціональної інтеграції.

2. Сучасні інтеграційні процеси, зокрема, внутрішньої інтеграції ґрунтуються, як правило, на активних формах інноваційної діяльності, основні зусилля якої концентруються на створенні нового знання, використання якого ніби відходить на другий план.

3. Інноваційне зростання економіки, розвиток інтеграційних зв'язків спираються на передові наукові досягнення, сучасну освіту, новітню інфраструктуру, а також на високу культуру підприємницької та управлінської діяльності, чіткі регламенти відносин власності і державного регулювання, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності.

4. Стан внутрішнього кооперування в Україні характеризується певною невизначеністю у зв'язку з відсутністю умов для його виникнення, таких, як інтеграція науки з виробництвом і передовою освітою, застаріле ставлення до прав власності, особливо інтелектуальної, значним поширенням так званих "сірих схем" взаємодії у цій сфері.

5. Форми концентрації і спеціалізації виробництва, трансформація їхніх традиційних форм у постіндустріальні в Україні досліджені недостатньо, що, можливо, стримує перехід її економіки на рейки інноваційного розвитку на основі продукування нових знань.

6. Вважається, що місцева та міжрегіональна кооперація виробництва, розвиток виробничо-збутових мереж, зокрема транснаціональних, сприяє поширенню нових знань, створенню умов для інтенсифікації інноваційної діяльності.

Перспективи подальших досліджень

Розвиток місцевого, міжрегіонального і транскордонного виробничого кооперування є важливим напрямком прискорення інтеграції економіки України у світовий економічний простір, що зумовлює актуальність подальшого дослідження форм концентрації виробництва, їхнього інфраструктурного та інтелектуального забезпечення з метою отримання конкурентних переваг.

1. Бубенко Д., Гусев В. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні // *Економіка України*. – № 8. – 2007. 2. Безчасний Л.К., Мельник В.П. Формування інноваційної моделі економічного зростання в Україні // *Актуальні проблеми економіки*. – № 7. – 2002. 3. Чужиков В. Модернізація регіональної політики в ЄС // *Економіка України*. – № 3. – 2008. 4. Малицький Б. Жити у суспільстві знань. – *УК № 207-208*, 2007. 5. Статистичний щорічник України за 2001–2006 рр. 6. Трансформаційна економіка / За ред. В.С. Савчука і Ю.К. Зайцева. – Київ, КНЕУ, 2006. 7. Федулова Л.Ф. Технологічний розвиток економіки // *Економіка України*. – № 5. 6. – 2006. 8. Петрович Й.М., Семенів О.М. Інтеграційні зв'язки у промисловості та тенденції їх розвитку в сучасних умовах / *Регіональна економіка*. № 4. – 2007. 9. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. – К.: ЛОГОС, 2000. 10. Захарін С. Стимулювання інноваційної активності корпоративних структур // *Економіка України* № 8. – 2006. 11. Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні // *Економіка України* № 3, 2008. 12. "Дзеркало тижня" за 2007 р. № 49, за 2008 р. № 4, 5.